

İntihal | Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

| This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

KAMUSAL MEKÂN VE KAMUSALLIĞIN DÖNÜŞÜMÜ

TRANSFORMATION OF PUBLIC SPACE AND PUBLICITY

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Süzgün Şahin Ünver*

ÖZ

Kamusal alan ve mekân, akademik çalışmalara defalarca konu olmasına rağmen güncelliğini korumakta ve farklı bağlamlarda karşımıza çıkmaya devam etmektedir. İnsanın mekân içine doğması ve yaşamın mekân içinde gerçekleşmesi, mekânın fizik anlamı dışında konu edinilmesini zorunlu kılmaktadır. İnsan için mekânın anlamı varlığa/oluşa dairdir bu nedenle mekânın kendisi de politik değişimlerden mutlaka etkilenen -sokakların isimlerinin değiştirilmesi dahi bir politik tercihtir-, toplumların duygularının dışa vurulduğu -protesto eylemleri ya da sevinç gösterileri- alanlar olarak simgesel anlam da taşımaktadır. Mekân, hem ev olarak özel alan olmakta hem dışarı olarak kamusal anlam taşıyıcısı da olabilmektedir. Mekân dışarı olduğunda insanlar için etkileşim alanı olmaktadır: Yaşamın sokakta da aktığı hatta akmasının o ülke yurttaşları arasındaki bağların kurulmasında etkili olacağı zamanlarda kamusal mekânlar makbul davranışların sergilendiği performans alanları olarak da işlev kazanırlar. Bu durumlarda dışarı olan mekân için kentte yeni düzenlemeler yapılır. Örneğin Osmanlı İmparatorluğu son döneminde yapılan imar planları ile meydana bağlanan sokaklar ve millet bahçeleri, Genç Cumhuriyet yıllarında Ankara'da inşa edilen geniş meydanlar, parklar ve gerek kamusal gerekse özel binalar birliktelik ve karşılıklılık inşa etmek amacındadır. Bu çalışmada kamusal mekân kavramına bu açılardan yaklaşılması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal alan, kamusal mekân, mekânın dönüşümü, garibanların kamusal alanı, tartışma ve parantezleme.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Ana Bilim Dalı.

📞 0000-0003-0028-2661 ✉ fsuzgunsahin@yahoo.com

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International.

ABSTRACT

Public sphere and space, despite being the subject of academic studies many times, maintain their relevance and continue to appear in different contexts. The fact that humans are born into space and that life takes place within space necessitates addressing space outside of its physical meaning. For humans, the meaning of space is about existence/being, therefore space itself is affected by political changes - even changing the names of streets is a political choice - and carries symbolic meaning as areas where the emotions of societies are expressed - protest actions or joy demonstrations. Space can be both a private sphere as a home and a public meaning carrier as an outside. When space is the outside, it becomes an area of interaction for people: In times when life flows on the street and its flow is effective in establishing ties between the citizens of that country, public spaces also function as performance areas where favored behaviors are exhibited. In such cases, new arrangements are made in the city for the space that is outside. For example, the streets and public gardens connected to the square with the development plans made in the last period of the Ottoman Empire, the large squares, parks and both public and private buildings built in Ankara during the Young Republic years aim to build unity and reciprocity. This study aims to approach the concept of public space from these perspectives.

Keywords: Public space, public sphere, transformation of space, subaltern counterpublics, contestation and bracketing.

GİRİŞ

Kooperatif, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda bir ticaret şirketi türü olarak sayılmış, ancak aynı kanunda ticaret şirketleri için yapılan ikili ayırım altında yer almamıştır. Kooperatifin hangi nitelikte bir ortaklık olduğu 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda tarif edilmektedir (KoopK 1). Bu tariften, kooperatifin diğer ticaret şirketlerinde bulunmayan bazı özelliklere sahip, üyelerinin ekonomik menfaatlerini yardımlaşma ve dayanışma esasına göre gerçekleştirme amacıyla faaliyet gösteren bir ortaklık modeli olduğu anlaşılmaktadır.

“Bir insan nasıl yaşmalıdır?” “Bir insan nasıl eylemelidir?” “Bir insan nasıl olmalıdır?” Örneğin, Platon ve Aristoteles ilk soruya, Kant ikinci soruya¹ ve dinler her üç soruya da cevap geliştirmeye çalışmışlardır. Yaşam dediğimiz süreç içerisine milyonlarca canlıyı katarak ve cevabı aranan soruların sorulma biçimi değişse de sorular bâki kalarak devam etmektedir. Charles Wright Mills, biyografi, tarih ve bunların bir toplum içindeki kesişimlerine dair sorunlara geri dönmeyen hiçbir sosyal çalışmanın entelektüel yolculuğunu tamamlayamayacağını iddia eder² ve bu iddiadan hareket eden Edward W. Soja'ya göre yaşam öykülerinin bir coğrafyası, sosyal çevresi, vakanın gerçekleşeceği bir alanı ve en önemlisi de düşünce ve eylemleri etkileyen kısırcı mevzileri vardır.³ Kısaca yaşamın gerçekleşeceği bir sahneye de ihtiyaç vardır. Sahnedeki yaşamın neliği de yeni bir soru olarak varlık kazanmakta ve bizi bildiğimiz sosyal bilimlere alanına yönlendirmektedir. “Yaşamak” eylemiyle ilgilidir ve “nasıl eylemeliyiz” sorusunun yanıtı neredeyse tüm yaşamı kapsamaktadır. İyi eyleminin tâbi olduğu ilkeler var mıdır? İyi nedir? İyi bir yaşam, iyi bir insan nasıl olmalıdır?⁴

Batı Avrupa'da tarihte özgün ve benzersiz bir şekilde ortaya çıkmış olan akıl yürütmenin kamusal kullanımı olgusu tek başına da temelinde yer alır. Bu kullanım önce salonlarda ve kahvelerde siyaset dışı bir tarzda doğmuştur. 18. yy. salonları, sarayın kamusal temsil niteliğinin daraldığı, krallıkların içlerine kapanarak sarayı özel mesken haline getirdiği bir süreç içinde doğdu. Bu sürecin şehirlerdeki ürünü de kahvehaneler olmuştur. Önceleri edebi nitelikteki sohbetlerin mekânı olarak doğmuş olsalar da Aydınlanma yüzyılında verilen önemli eserlerin hemen hepsinin tezleri, bir konuşma veya konferans çerçevesinde salon ya da akademilerde dile getirilmiştir. Sanat ve edebiyat sohbetleri çok geçmeden siyasi ve iktisadi nitelikli görüş alışverişlerine dönüşmüştür. Bunların temel özelliği yan yana ve eşit koşullarda insan olarak yer almanın mümkün olmasıdır.⁵

Kamusal alanı ve özelinde kamusal akıl yürütmeyi önemli kılan, zaten bu yan yana ve eşit koşullarda insan olma durumudur; zira düşünce -daha açık ifadeyle olgu ve nesnel ortasında bulunan insanın onlar karşısında davranışlarını düzenleyerek düşünceler oluşturması- esasında insanın varlığıyla yaşattır. Düşünceler, karşılıkları olan gerçeklerden daha yakın ve insan kavrayışına daha açık oldukları için gerçeklerin yerine düşünceler konulur ve onlar konu edinilir. Tüm bunlarda amaç, gerçekliğin kavranmasıdır ama nüansa dikkat etmek gerekir:

¹ Todd May, *Deleuze Bir Birey Nasıl Yaşayabilir?* Çev. Sercan Çalıcı, İstanbul: Kolektif Yayınları, 2017, s. 225.

² Charles Wright Mills, *The Sociological Imagination*, New York: Oxford University Press, 2000, s. 6, 11.

³ Edward W. Soja, *Postmodern Geographies*, London: Verso Books, 1990, s. 14.

⁴ May, *Deleuze Bir Birey Nasıl Yaşayabilir?*, s. 13, 17-18.

⁵ Taner Timur, *Habermas'ı Okumak*, İstanbul: Yordam Kitap, 2017, s. 47, 48.

Olgu ve nesnelere gözlemlemek, betimlemek ve karşılaştırmak üzerinden hareket edip düşünceleri bilince getirerek çözümlenmek ve düşüncelerden çıkanları doğrulamak için olgulara başvurmak birbirinden farklıdır. İnsanın genel olarak kavrayışı ikinci üzerinden ilerlerken bilimsel kavrayış ilkenden hareket eder.⁶ Yaşayan gerçek bireyin kendisinden yola çıkıldığında, birey düşlemsel⁷ bir yalıtılmışlık ve değişmezlik içerisinde değil de belirli koşullar içerisinde ele alındığında gerek özel gerekse kamusal alanda söz konusu olan akıl yürütmeler ve düşünceler, olguların kendilerine dair değil de olgulara dair düşünmelere ilişkin olarak ele alınabilir. Zira insanların varlığını belirleyen bilinçleri değil, bilinçlerini belirleyen toplumsal varoluşlarıdır yahut maddi yaşamın üretim tarzı, toplumsal, politik ve entelektüel yaşamın genel sürecini koşullandırır.⁸ Bir defa, kapitalist örgütlenme ve sermayenin maddi yaşamı dönüştürme gücü hem üretim ilişkileri ve bu sürece dahil olan insanları kapsamakta hem de beraberinde mekânsal bir hareketlilik ve değişimi de kaçınılmaz olarak getirmektedir. Mekânsal yapılanmaların ölçek ve nitelikleri fark etmeksizin hepsi bu dönüşümden etkilenirler. Kapitalizmin kendi dinamikleri ve dahası modernleşme, insan yaşam ortamlarını yeniden ve yeniden tarif ederler ve sonuçta eski, bildik yaşam ortamlarının yerini yeni yaşam alanları alır. Örneğin, son iki yüzyıl içindeki değişimlerle, dünya genelinde, insan nüfusunun yarısının kentlerde yaşadığı bir döneme geçmiştir. Bu demografik değişim ve istatistik bile ilk bakışta insan yaşam ortamları ve mekânsal yapılanmalarının nasıl büyük bir değişim geçirdiğinin kanıtıdır.⁹ Sadece kapitalizm ve modernleşmenin değil küreselleşmenin de mekân algısı üzerinde dönüştürücü etkisi olduğu kabul edilmektedir. Buna örnek olarak, Arjun Appadurai'nin ekonomik, siyasi ve kültürel farklılıkların anlaşılabilmesi için küresel kültürel akımların beş boyutunu etnik boyut, ekonomik boyut, medya boyutu, finans boyutu ve fikir boyutu olarak tanımlamasını gösterebiliriz. Bunların objektif bir anlamdan ziyade farklı aktörlerin tarihsel, dilsel, politik yerleşikliğinden etkilenen tahayyül edilmiş dünyalar olduğunu iddia eder.¹⁰ Bunlar bir anlamda bizim bildiğimiz şekilde beşerî coğrafya içindeki mekânlar değil de zihnimizdeki mekânlardır ve aralarında yoğun bir akış vardır. Bu bağlamda mutlak diğer bir deyişle verili veya doğal bir mekân kabulü yerine mekânların toplumsal olarak üretildiğinden hareket etmek gerekir. Farklı özne ve toplumsal grupların gündelik pratikleriyle mekânları toplumsal olarak nasıl ürettiği ve bu üretilmiş mekânların nasıl toplumsal ilişkilerle iç içe geçtiği dikkate değerdir. Örneğin, İslami alternatif tatil mekânlarından, büyük kentlerde açılmaya başlanan cemevlerine, vakit geçirmek

⁶ Emile Durkheim, *Toplumbilimin Yöntem Kuralları*, Çev. Özer Ozankaya, İstanbul: Cem Yayınevi, 2013, s. 49, 50.

⁷ Düşlem (fantezi), psikanalitik kuramda öznenin esaslı bir rolde olduğu ve duygusal olarak etkilendiği, özne tarafından imgelenen bir senaryo ya da hikâye benzeri anlatı olarak tanımlanabilir. Özden Terbaş, "Zihnin Üç İşlevi: Düşleme, Simgeleştirme ve Düşünme", *Psikanalitik Açılımlar Dürtüden Düşleme, Simgeden Düşünceye*, der., Özden Terbaş, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2021, s. 3.

⁸ Karl Marx ve Friedrich Engels, *Alman İdeolojisi*, Çev. Sevim Belli, Ankara: Sol Yayınları, 2010, s. 45-46.; Karl Marx ve Friedrich Engels, *Werke Band 13*, Berlin: Karl Dietz Verlag, 1971, s. 9.

⁹ Hakkı Yırtıcı, *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 11.

¹⁰ Arjun Appadurai, "Disjuncture and Difference in The Global Cultural Economy", *Theory, Culture and Society*, 7/2-3 (1990), s. 296

için tek alternatif haline gelen alışveriş merkezlerine veya bir heterotopya¹¹ olarak Galata Köprüsüne, öznelerin pratiklerinin etkisi düşünülmeden bakılmamalıdır.¹²

Eyleyen bir insandan hareket edildiğinde ise gerek özel alan gerek kamusal alan ve mekânlar politik olmaktan azade değildirler. Nasıl ki kamusal alan kavramının kendisi ve kamusal alandaki akıl yürütmeler tarihsel, sosyal ve ekonomik değişimlerden etkilenmekteyse mekânlar da doğal olarak değişim geçirmektedirler. Örneğin, mahremle ilişkilendirilen özel alan, baskı ve boyun eğmenin alanı¹³ olarak görülürken kamusal alanın çok sesli olduğu iddiası yaygın bir kabule dayanmıştır. Ama değişen koşullar göstermiştir ki, kamusal alanda yasaklar arttıkça eylemler, tercihler, yaşam biçimleri özel alana saklanmakta ve özel alan adeta yasakların yapılabildiği bir özgürlük alanına dönüşmektedir. Hayat, giderek özel alana kaymakta, gerçek fikirler ve yaşam tarzları kamusal alanda gösterilmezken kamusal mekânlarda insanlar tek tipleşmektedir.

Bu çalışmada da akıl yürütmenin kamusal kullanımıyla ortaya çıkan kamusal alan ve kamusal kavramları üzerine yapılmış gerek literatürümüzde gerekse yabancı literatürde çok sayıda nitelikli çalışma olmasından dolayı öncelikle kamusal alan ve kamusal mekân kavramları genel hatlarıyla ele alınmış ve akademik tekrara düşme kaygısından dolayı literatür taramasında farklı disiplinlerde yapılan çalışmalar esas alınarak ilerlenmiştir ve konunun malum olan yönleri yinelenmemiş, mekân kavramına odaklanılmıştır. İlk bölümde mekân kavramının başat özellikleri anlatılmış, ikinci bölümde paranteze alma çerçevesinde mekân kavramı ele alınmış ve son bölüm ise sonuçla beraber bir değerlendirme bölümü olarak tasarlanmıştır.

I. ANA HATLARIYLA MEKÂN

Toprak üzerinde mülkiyet hakkı iddia etmenin hukuk açısından sonuçları malumdur.¹⁴ Öte yandan insanın felsefi anlamda bir varlık olarak yeryüzü üzerinde bulunmasının ise sanat-tan bilim alanlarına kadar çok geniş bir literatürde önemli sonuçları vardır; zira insan, tarih sahnesinde belirli bir ilerleme kaydettiği ilk dönemden itibaren üretmekte, ürettiklerine anlam atfetmekte ve gerek nesnelere gerekse yerlerin simgesel anlamlar taşımaya yoğunlaşmaktadır.¹⁵ Bir örnek ile somutlaştırmak gerekirse, ibadet için inşa ettiği bir mekânı simgesel resimlerle ya da nesnelere donatmakta; belirli ritüellerle hareket etmekte ve kutsal ilan ederken kolektifliğe önem vermektedir. Çünkü bir arada olmak, kolektiflik, ortaklık insan oluş için

¹¹ Heterotopya terimi tıptan gelir ve bir organın veya vücudun bir kısmının normal konumundan yer değiştirmesini ifade eder. Foucault bu terime ilişkin anlayışını en kapsamlı şekilde “Başka Mekânlara Dair”de tanımlar. Heterotopyanın altı ilkesinden ilki evrensel olmasıdır, her kültürde, aynı şekilde olmasa da yer alır. İkincisi, toplumun bunların çok farklı şekillerde işlev görmesini sağlayabilmesi ve zaman içinde kullanımlarını yeniden şekillendirebilmesidir. Üçüncüsü, birçok gerçek, uyumsuz mekânı tek bir mekânda yan yana getirmesidir. Dördüncüsü, zamanla, zamanın birikimiyle ilişkili olmasıdır. Beşincisi, heterotopyalar, kendilerini diğer alanlardan izole ederken aynı zamanda nüfuz edilebilirliklerini koruyan bir açma ve kapama sistemine ihtiyaç duyarlar. Sonuncu ilke ise heterotopyaların, diğer tüm mekânlarla ilişkili bir işlevi olmasıdır. Robert J. Topinka, “Foucault, Borges, Heterotopia: Producing Knowledge in Other Spaces”, *Foucault Studies*, 9 (2010), s. 56,57.

¹² İ. Emre Işık ve Yıldırım Şentürk, *Öznel, Durumlar ve Mekânlar*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2009, s. 8.

¹³ Hannah Arendt, *The Human Condition*, USA: The University of Chicago Press, 1998, s. 37.

¹⁴ İkel hukukta taşınmaz malların mülkiyetine ilişkin olarak bkz. Mehmet Tevfik Özcan, *İkel Toplumlarında Toplumsal Kontrol: Hukuk Dışı Mekanizmalar ve İkel Hukuk*, İstanbul: XII Levha Yayıncılık, 2012, s. 259-266.

¹⁵ Bu konuda genel olarak bkz. Victor Turner, *Ritüeller Yapı ve Anti Yapı*, Çev. Nur Küçük, İstanbul: İthaki Yayınları, 2018.

zorunlu bir unsurdur. Benin inşası için öteki insanla karşılaşmak, nesneyi belirli bir uzamda kavramak hayati önem taşımaktadır. İnsan uzamsal bir mekânın içine doğmakta, bilişsel gelişimini tamamlarken mekândan ve mekândaki ilişkilerden doğrudan etkilenmektedir.

Mekânın kavranışında fiziksel-matematiksel ve fenomenolojik¹⁶ olmak üzere iki ana akım vardır. İnsan, fiziksel-matematiksel bir mekâna, anlamlar yükleyerek kendi anlamını tamamlamaktadır. Örneğin, belirli bir toprak parçası üzerinde sorunların çözümünde uzmanlaşmış kişilerin eğitilebilmesi için buna özgülenmiş bir bina inşa etmek gibi. Psikolog Jean Piaget, insan zekasının belirginleştiği dört temel evrenin -nesne ile uzaklığın ve nedensellik ile zaman kategorilerinin kuruluşu- ilk iki yılda gerçekleştiğini belirtmektedir. Buna göre, birinci yılın sonunda bebekler nesnelere algılama alanlarının dışına çıktığında da aramaya başlarlar ve ancak bu edim ölçü alınarak maddi dünyanın dışsallaştırılmasının başladığı kabul edilebilir. Özetle, önemli nesnelere ilk başta yokluğu sonra katı ve sürekli olarak bulunan nesnelere kuruluşu ilkel bütünsel benmerkezcilikten dış bir evrenin son kuruluşuna geçişin ilk örneğidir. Pratik uzamın evrimi tümüyle nesnelere kuruluşuna bağlıdır. Görsel uzam başlangıçta derinlikleri tanıyamaz. İkinci yılın sonunda ise tüm diğerlerini içine alan nesnelere kendi aralarındaki bağlantılarını belirleyen ve bedenini kendisi de içinde olmak üzere tüm bunları bütüncül olarak kapsayan genel bir uzamı tamamlar.¹⁷ Mekânın fiziksel-matematiksel kavranışı bilgiye dayanırken fenomenolojik kavranışı yaşantıya dayanmaktadır. Vurgu, yaşanan mekâna ya da mekân yaşantısı üzerinedir. İnsan, şimdi ve burada üzerinden hareketle, merkeze kendisini koyarak, ötekileri ve şeyleri yakın uzak ikiliği temelinde iç içe katmanlar halinde kavramaktadır. Merkezdeki insana, çevresinden mesajlar iletildikçe, insan kendi varlığını, diğerleri ile arasındaki benzerliği ve farklılığı algılar. Merkezin neresi ya da kim olduğu sorusuna odaklanır ki bunun anlamı, bir çatışma halinin varlığıdır. İnsan mekânı bulunduğu konuma bağlı olarak kendi perspektifinden diğer bir deyişle subjektif olarak algılar ve buna bağlı olarak mekân/yer kimliğini oluşturur.¹⁸ Mekân kimliği (Place Identity), öncelikle, kişinin öz kimliğinin, geniş anlamda ise bireyin içinde yaşadığı fiziksel dünyaya ilişkin bilişlerden oluşan bir alt yapısıdır. Söz konusu bilişler, her insanın günlük varlığını tanımlayan fiziksel ortamların çeşitliliği ve karmaşıklığı ile ilgili anıları, fikirleri, duyguları, tutumları, değerleri, tercihleri, anlamları ve davranış ve deneyim anlayışlarını temsil eder. Fiziksel çevreyle ilgili bilişlerin temelinde kişinin biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanmasına araçsal olarak hizmet eden mekânlar ve bunların özelliklerinden oluşan “çevresel geçmişi” yer alır.¹⁹

Esasında tüm bu kavrayışlar bir tarafa bırakılsa dahi her canlı salt var olarak belirli bir mekânı kaplamakta ve yaşam devinimlerini zorunlu olarak belirli bir mekânda gerçekleştirmektedir. Canlı varlıklar, elbette özel olarak insanlar, kişisel mekânları kendilerinin etrafında yaşam devinimlerine bağlı olarak büyüyüp küçülmekte ve dahası gerek kişisel mekânları gerekse toplu halde kullandıkları mekânları kendilerine ait kılarak yaşamın tüm önemli

¹⁶ Nuri Bilgin, “Fiziksel Mekândan İnsani ya da İnsanlı Mekâna”, *Mimarlık Dergisi*, 3 (1990), s. 62.

¹⁷ Jean Piaget, *Çocukta Zihinsel Gelişim*, çev., Hüsen Portakal, İstanbul: Cem yayınevi, 1999, s. 26-27.

¹⁸ Bilgin, “Fiziksel Mekândan İnsani ya da İnsanlı Mekâna”, s. 63.

¹⁹ Harold M. Proshansky, Abbe K. Fabian ve Robert Kaminoff, “Place-Identity: Physical World Socialization Of The Self” *Journal of Environmental Psychology*, 3 (1983), s. 59.

safhalarını mekânda sahnelemektedirler. Kendisinin yapma, bir kişinin ya da bir grubun bir şeyi kendisine ya da kendilerine özel kılarak bir aidiyet oluşturması eylem ve sürecine verilen addır. Başka bir deyişle kendisinin yapma yabancı, kontrol edilemez ve sahip olunmayan bir şeyi tanıdık, bildik ve anlamlı kılma çabalarının tamamı olarak ele alınabilir.²⁰ Kişisel ya da ortak tüm mekânlarda oluşturulabilen aidiyetle murat edilen klasik anlamda bir mülkiyet ilişkisi değildir, daha ziyade soyut ve ideolojik bir durumdur. Kişisel olanı özel ve mahrem olarak kabul ederiz. Evimiz, avlumuz, odamız özel ve mahrem mekânlardır. Ortak olan ise kamusalılığı akla getirir. Bu nedenle kamusalılık kavramı üzerine düşünürken teklikten genelliğe, bireyselden ortaklığa, birden bütüne bir süreç üzerine ve bir araya gelmenin ne vakit kamusalılık olarak kabul edileceği üzerine de düşünmek gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle toplanma, bir arada ve ortak olma hali hangi anlamı taşıdığına kamu ve kamusalılık var olacaktır? Ortaklık ve bir aradalık kamusalılığı taşımada yeterli midir? Ortaklık sağlayıcı unsurları amaç, yer ve ortak kültürel, tarihsel ve ekonomik birikimler ve değerler ile dilsel ve kültürel yapıya bağlı olarak işaretleme, göstergeler olarak sıralayabiliriz. Söz konusu unsurlar ortaklık temelinde kamusal mekânın paylaşımıyla ilgili boyutuna vurgu yapmaktadırlar.²¹ Kamusal ya da özel sıfatları gelmeden mekândan bahsedildiğinde daha çok somut, dışsal olarak gözlenebilen, uzamsal ve anlamdan bağımsız bir alana gönderme yapılmaktadır. Mekânın ölçümü uzlaşma sonucu oluşturulan keyfiyete dayalı koordinatlarla yapılmakta ve çeşitli mesafelerle mekânın üzerinde birbiriyle ikame edilebilen öğeler ve insanlar yer almaktadır.²²

George Simmel, Kant'ın mekânı birlikte olma olasılığı olarak tanımladığını dile getirir. Bir arada olma konusunda toplumsallaşma, bireylerin farklı etkileşim türleri arasında entelektüel anlamda oldukça farklı olasılıklar ortaya çıkarmıştır. Simmel, toplumsallaşma biçimlerini saptamak amacıyla, bir toplumsallaşmanın mekânsal koşullarının diğer belirleyicileri ve gelişmeleri için sosyolojik olarak sahip olduğu önemin üzerinde durmaktadır. Bu nedenle de toplumsal yaşamın yapılandırılmasının dayandığı mekânsal biçimin beş temel özelliği olduğunu iddia eder. İlki, mekânın münhasırlığıdır. Mekânın toplumsal etkileşimler üzerinde temel bir etkiye sahip olan ikinci niteliği ise, pratik kullanımımız açısından mekânın hem bir neden hem de bir sonuç olarak birimler olarak kabul edilen ve sınırlarla çerçevelenen parçalara bölünmesidir. Sosyal oluşumlar için mekânın üçüncü önemi, içeriklerini sabitleme kapasitesinde yatar. Sosyolojik etkileşimlerin canlılığına dönüşen dördüncü özellik, mekân tarafından, birbirleriyle bir şekilde ilişki içinde bulunan insanlar arasındaki duyuşal yakınlık veya mesafedir. Diğer özellikler bir ölçüde, mekânın statik yapılanmasını vurguluyordu: sınır ve mesafe, sabit bir konum ve komşuluk, mekânda bölünmüş olan insanlığın mekânsal yapılarda devamlılığı gibiyken son özellik ise hareket ve göçtür: mekândan mekâna akış.²³ Bunlardan yola çıkarak Simmel'in mekâna yaklaşımının tek boyutlu ve teknik olduğu düşünülmemelidir. Mekânı, insana dair olarak ele

²⁰ Mehmet Karasu ve Sevim Cesur, "Kamusal Mekânları Kendileme ve Zamansal Deneyim Arasındaki İlişkiler: Transaksiyonel Bir Keşif Çalışması", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 43/1 (2023), s. 112.

²¹ Şirin Yenice, "'Kamusal Olma' İçeriğinin Kamusal Mekânın Anlamsal ve Kullanımsal Boyutuna Yansımaları Üzerine Bir Analiz Çalışması", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1998, s. 1.

²² Bilgin, "Fiziksel Mekândan İnsani ya da İnsanlı Mekâna", s. 62.

²³ Goerge Simmel, "The Sociology of Space", *Simmel on Culture*, der., David Frisby, Mike Featherstone, London: Sage Publications, 1997, s.138, 141, 146, 151, 160.

almaktadır ve mekânın insan tarafından üretilen boyutuyla ve onun simgesel anlamlarıyla da ilgilenmektedir. Örneğin Simmel'e göre iki yer arasında bir yol inşa eden ilk insanlar, en büyük insan başarılarından birini gerçekleştirdiler. İkisi arasında ne kadar sık gidip gelmiş ve böylece onları öznel olarak birbirine bağlamış olsalar da yerler, nesnel olarak ancak yolu yeryüzüne görünür bir şekilde kazıyarak birbirine bağlandı. Bu başarı, bir köprünün inşasında zirveye ulaşır. Burada, insanın bağlantı isteği yalnızca mekânsal ayrılığın pasif direnciyle değil, aynı zamanda özel bir yapılandırmanın aktif direnciyle de karşı karşıya gibidir. Bu engelin aşılmasıyla köprü, irademizin mekâna doğru genişlemesini sembolize eder. Ayrılık ve birlik arasındaki ilişkide köprü, vurgunun her zaman ikincisine düşmesine izin verirken, aynı zamanda onları görünür ve ölçülebilir kılan çapa noktalarının ayrılığını da aşar. Mekânın hacmi, yönleri, alanı, şekli vs. gibi birçok özellikleri bulunur ve insanın mekânla ilişkisi hem tekil hem sosyalleşme boyutuyla çoğul olmakta hem şimdiye hem de geçmişe ve geleceğe ilişkin olmaktadır.²⁴ Benzer şekilde Rob Shields'e göre sosyal mekânsallaşma, mekânın hem söylemsel hem söylemsel olmayan unsurlarının uygulamalarının ve süreçlerinin biçimlenmesinden ortaya çıkan bir toplumsal inşaya denk düşmektedir.²⁵

II. PARANTEZE ALMA ÇERÇEVESİNDE KAMUSAL ALAN VE KAMUSAL MEKÂN

Kamu ve kamusal, tarih sahnesine birdenbire çıkan kavramlar değildir. Esasında bu halleriyle kullanımları Yunan kökenli olmakla beraber Roma üzerinden bize ulaşmıştır. Yunan şehir devletlerinde, özgür vatandaşların ortak kullandığı polis alanı, tek tek şahıslara ait olan *oikos* alanından kesin olarak ayrılmıştır. Kamusal hayat (*bios politikos*), pazar meydanında, agorada hayat bulur ama mekânsal olarak bir bağlantıdan tam olarak söz edilemez çünkü kamu, mahkeme ve meclis görüşmeleri biçimine de bürünebilen müzakerede oluşabileceği gibi savaşta ya da savaş oyunlarındaki gibi ortak eylemde de oluşur. Kamusal hayata katılabilmek için özel hayat alanında özerk olmak gerekmektedir.²⁶

18. yy. sonu Almanya'sında öncelikle şehirli vatandaşlar ve burjuvalardan oluşan ve eğitimli kesimden ibaret olmayan bir genel okur topluluğu az sayıdaki standart eseri daha yoğun okuyarak ve süreli yayınları takip etme alışkanlığı kazanarak özel alanın içinden yoğun bir kamusal iletişim ağı çıkarırlar ve "küçük ama eleştirel tartışmalar yürüten bir kamusal topluluk" oluştururlar.²⁷ Kamusal topluluk'la murat edilen, kapalı topluluklarındakinin farklı olarak herkese açık toplantılardır. Öte yandan herkese açık olma halini de daha net şekilde ifade etmek zaruridir. Örneğin kamu kurumları, kamu erkinin kullanıldığı yerlerdir ve kamunun gidiş gelişlerine doğrudan açık olmaları da gerekli değildir ama devletin hukukuna tabi olanların ortak kamusal selametini sağlama görevinin ifa edildiği yerler oldukları için kamusaldırlar. Buradan hareketle kamusal alanın halk ve aleniyetle doğrudan bir bağlantısı olduğunu belirtmemiz

²⁴ Goerge Simmel, "Bridge and Door", *Simmel on Culture*, der., David Frisby, Mike Featherstone, London: Sage Publications, 1997, s.171, 172.

²⁵ Rob Shields, *Places on The Margin*, London: Routledge, 1992, s. 7.

²⁶ Jürgen Habermas, *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, çev., Tanıl Bora, Mithat Sancar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 60.

²⁷ Habermas, *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, s. 16.

gereklidir. Aleniyetin taşıyıcı öznesi halktır ve aleniyet sayesinde eleştirel gücü pekişir ve kamu-
oyunu oluşturur.²⁸

Hannah Arendt, *İnsanlık Durumu*'nda kamu teriminin birbiriyle ilişkili ama özdeş olmayan iki fenomene işaret ettiğini söyler. Birincisi, kamu içinde görünen her şey, herkes tarafından duyulur ve görülür ve dahası mümkün olan en geniş kamusalığa ulaşır. Bizim için görünen şey -bizim tarafımızdan görüldüğü ve duyulduğu kadar başkaları tarafından da görülür ve duyulur-, gerçekliği oluşturur. Görülenden ve duyulandan gelen gerçeklikle karşılaştırıldığında, mahrem yaşamın en büyük güçleri -kalpten gelen tutkular, zihinden gelen düşünceler ve duygulardan gelen hazlar- bile varlığın belirsiz, gölgeli bir biçimine öncülük ederler. Kamusal görünüm için bireysellikten, özel olmaktan çıkarak dönüşmek ve kamunun içinde bir yer edinmek gerekmektedir. Hepimiz için ortak olduğu ve içerisinde sahip olduğumuz kendi özel alanlarımızdan ayrıldığı sürece, kamu terimi, ikinci olarak, dünyanın kendisini belirtir. Elbette insanların sınırlı hareket alanı ve yaşamın genel hali olarak yeryüzü ya da doğa anlamına gelmemektedir. Daha çok insan yapımı bir dünyada birlikte yaşayanlar arasındaki işleri, insanın yaptıklarını, elinin ürettiklerini ifade etmektedir. Söz konusu dünyada bir arada yaşamak, ona ortaklaşa sahip olanlar arasında gerçekleşecektir, tıpkı bir masanın etrafında oturanların o masanın ortaklaşa parçası olması gibi. Tabiri caizse, ortak dünya olarak kamusal diyar, bizi bir araya getirirken birbirimize düşmemizi de önler. Bir kitle toplumunu katlanılması zor hale getiren, öncelikle, onun çok fazla sayıda insan içeriyor olması değildir; asıl olgu, onları birbiriyle ilintilendirecek ve birbirinden ayıracak olan dünyanın bir araya getirme gücünü kaybetmiş olmasıdır. Örneğin, kamunun ilk anlamındaki gerçekliğin oluşması için başka insanlar gerekir, çünkü özel alanda yaşanan deneyimler, onu yaşamamış olanlara anlatılarak gerçeklik kazanacaktır. Böylece duyduğumuzu ve gördüğümüzü bir başkasına aktararak onu da bunun bir parçası yaparız ve bu gerçeklik üzerinden bir deneyim paylaşımı yaşamış olur.²⁹

Kamusal alan ve kamusal mekân arasındaki ilişkiyi netleştirmek için kamusalığın, aralarında belirli bir gerilimin mevcut olmasından dolayı ayrı tutulmaları gereken, iki boyutuna bakmak gerekmektedir. İlk boyuta göre kamusalılık, etkileşimin eşitlikçi mücadele alanları, eşitsizlikler sistematik olarak parantez içine alındığı vakit ortaya çıkar. Diğer bir ifadeyle kamu, katılımcılar, aralarında bir eşitlik görünümü yaratmak için gerçek farklılıkları ve bağımlılık ilişkilerini sistematik olarak göz ardı ettiklerinde doğacaktır. İkinci boyutta, gerçek kamusalılık daha çok mücadele yoluyla, dışlama ve eşitsizliğe açıkça meydan okuyarak gerçekleşebilir.³⁰ Her iki boyut da Habermas ve Arendt gibi klasik düşünürlerin çalışmalarında merkez konumdadır. Her ikisi de kamusal alanın sözlü mücadele, müzakere ve tartışma için bir alan olma işlevi üzerine vurgu yaparlar. Habermas için kamusal alan, "insanların rasyonalitelerini kamusal alana yansıtmalarıyla" geçerliliğin inşa edildiği bir alandır ve kamusal alanda vatandaşlar iddialarını, bakış açılarını ve kanıtlarını dile getirerek siyasi irade oluşturma amacı için bir araya gelirler. Arendt de siyasi eylemi kamusal alanda konuşma imkanının olmasıyla yakından ilintili

²⁸ Habermas, *Kamusalığın Yapısal Dönüşümü*, s. 57, 58.

²⁹ Arendt, *The Human Condition*, s. 50, 52.

³⁰ Alexey Salikov, Alexey Zhavoronkov, "The Public Realm And Revolution: Hannah Arendt Between Theory And Praxis", *Estudos Ibero-Americanos*, 43/3 (2017), s. 514.

görmektedir. Kamu alanı, insanlar birlikte hareket etme, konuşma mecrası bulma ve ikna imkanına sahip olmayla kamusal meselelerde karar vermek için ne zaman toplanırlarsa o zaman meydana gelir. Arendt, siyasi eylemlerin çoğunun sözcüklerle iş görürken, sadece katıksız şiddetin sessiz olduğunu iddia eder. Tüm bunlardan yola çıkarak, tartışma ve müzakere aracılığıyla siyasi iradenin oluşması fikrinin, kamusal alanın özgür ve açık mücadelenin alanı olduğu düşüncesiyle beslendiğini ve kamusal alanın iddiaların ya da kanıtların yasaklanmamasını gerektirdiğini dile getirebiliriz.³¹ Bununla birlikte Habermas ve Arendt dikkatle okunduğunda, kamusal alana dair fikirlerinin günlük yaşamın kaygılarından farklı olduğu veya mesafe içerdiği duygusu görülecektir. Bu ise ancak her birimizin toplum içindeki konumunu tanımlayan statü ve zenginliğe olan bağımlılıklarımızın ve mevcut eşitsizliklerin geçici bir paranteze alınmasıyla mümkün olabilir. Yalnızca gerçek farklılıkların ve bağımlılık ilişkilerinin paranteze alınması yoluyla katılımcıların eşit olduğu bir kamu görünümü var olmaya başlar.³² Bu nedenle Habermas kamusal alanın, 18. yy. salonlarında ve kahvehanelerde doğduğunu, çünkü en azından ilkel düzeyde, eşit katılımın gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Bu salonlardaki etkileşim, statü kaynaklı sorunlar kadar günlük hayattaki iletişimi zora sokan kişisel problemler ve maddi kaygılar, katılımcıların kendi tercihleriyle göz ardı edildiği için eğlenceli ve tatmin edici olmuştur. Bazı etkileşimler için demokratik bir karakterden dahi bahsedilebilir çünkü katılımcılar belirli sınırlar içinde eşitmiş gibi davranmaktadırlar.³³ Benzer şekilde Arendt, Yunan polislerinin siyasi öneminin gerçekte eşit olmayan erkekleri eşitleyen yapay bir kurum olarak işlev görmesi olduğunu ileri sürer, zira eşitlik, yalnızca erkeklerin bir diğerini özel kişiler olarak değil de vatandaş olarak karşıladıkları özel kamu alanlarında var olmaktadır.³⁴ Tüm bunlardan yola çıkarak Habermas ve Arendt için, kamusal alanın yalnızca özgür ve açık iletişim ve tartışmanın mekânı değil aynı zamanda katılımcılar arasında eşitlik görünümünün yaratılması için paranteze alınmanın da uygulandığı bir arena olduğunu söylemek mümkündür. Bu kavrayışa göre, sözlü mücadele ve tartışmadan ayrı olarak, kamusal alanın gerçek dünyanın iktidar ve bağımlılık ilişkileri içinde kaybolmasını önlemek için ihtiyaç duyulan paranteze almaya da dayanması gerekir. Paranteze almayla demokratik ve eşitlikçi bir suret yaratılırken, meydan okuyucu özelliği bulunan statü, mal varlığı ya da iktidar kaynaklı gerçek eşitsizlikler de önlenmiş olur. Bu açılardan Habermas, 18. yüzyıl burjuva kamusal alanının çarpık ideolojik temelleri konusunda net bir tavır sergiler; toplumun imtiyazlı katmanına mensup olan ve yine de insanı genel olarak temsil ettiklerini iddia etme hakkına sahip olduklarını hisseden insanlardan oluşan bir alan. Arendt de Yunan polislerinin kamu alanının zenginlik, sağlık ve cesarete sahip özgür insanlarla sınırlı olduğunu vurgular. Dolayısıyla, Arendt'in "sayısız bakış açısının eşzamanlı mevcudiyeti"yle oluşturulan çoğulcu kamu anlayışı, radikal bir açıklığı pek kastetmez. Esasında kamusal yaşam, iş ve emek dünyasının ve özellikle de kölelerin, kadınların ve çocukların alanı olan hane halkının özel yaşamının paranteze alınmasına dayandığı için modern toplumlarda "toplumsal yükseleşme"yle de tehdit edilmiştir. Aktivistler ve eleştireller de klasik kamusal alan kavramının elitist

³¹ Carl Cassegard, "Contestation and Bracketing: The Relation between Public Space and the Public Sphere", *Environment and Planning D: Society and Space*, 32 (2014), s. 692.

³² Cassegard, "Contestation and Bracketing: The Relation between Public Space and the Public Sphere", s. 693.

³³ Thierry Paquot, "Sözün Alanı", *Kamusal Alan*, der., Eric Dacheux, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012, s. 60.

³⁴ Arendt, *The Human Condition*, s.32.

ve sınırlandırıcı doğasına karşı, kalabalıkların, marjinal ve dezavantajlı dışlanmış grupların - kadınlar, gayler, lezbiyenler, etnik azınlıklar, çalışan sınıf gibi- siyasi katılım haklarını vurgulamak zorunda kaldılar.³⁵ Nancy Fraser'a göre, marjinal ve dezavantajlı dışlanmış gruplar -kadınlar, gayler, lezbiyenler, etnik azınlıklar ve çalışan sınıf- garibanların karşı kamusalını³⁶ oluştururlar. Böyle adlandırmasının sebebi, tâbi kılınmış toplumsal grupların üyelerinin, karşıt söylemleri icat ettiği ve yaydığı paralel söylemsel arenalar olduklarının altını çizme kaygısıdır. Böylece kendi kimlikleri, çıkarları ve ihtiyaçları hakkında muhalif yorumlar formüle edebileceklerdir. Karşı kamuların varoluş sebebi, burjuva kamusunun dışlayıcı normlarına karşı çıkmak ve siyasi davranış biçimlerinin ve kamuda ifade normlarının alternatiflerini ortaya koymaktır. Onların karşısında bulunan burjuva kamusu ise söz konusu bu alternatifleri şiddetle eleştirmiş ve özellikle geniş boyutlu bir katılımı engellemeye çalışmıştır. Burjuva kamusunun ortaya çıkışı hiçbir zaman yalnızca mutlakiyetçiliğe ve geleneksel otoriteye karşı bir mücadele olarak değerlendirilemeyeceği gibi bir yandan da gündeminde halkın kontrol altında tutulması meselesi yer almıştır. Öte yandan garibanların karşı kamusu da her zaman zorunlu olarak erdemli olacaktır diye bir kural söz konusu değildir; ne yazık ki bazıları açık açık eşitlikçi değildir ve üstelik antidemokratiktir. Demokratik ve eşitlikçi niyetlere sahip olanlar bile her zaman kendi gayri resmi dışlama ve marjinalleştirme tarzlarını uygulamaktan öteye gidemezler. Yine de bu karşı kamular, egemen kamuların içindeki dışlamalara tepki olarak ortaya çıktıkça söylemsel alanın genişlemesine yardımcı olurlar.³⁷

Karşı kamu grupları için, ana akım kamusal alanın tipik paranteze alması, imkân vermeden ziyade kısıtlama anlamına gelmektedir. Çünkü gerçekleştirilmek istenen strateji, paranteze almayarak eşitlik varmış numarası yapmadan eşitsizliği görünür kılmaktır. Ana akım kamu ile garibanların karşı kamusu arasında mekânsal bir diyalektik söz konusudur. İlk adımda bazı gruplar, damgalamanın ayrımcılık korkusu olmadan paylaşılabilirliği ve tartışılabilirliği bir mekâna/yere/meydana geri çekilme ve tekrar bir araya gelme için ihtiyaç duyarlar. Bununla birlikte ana akım burjuva kamusal alanından geri çekilmeleri kısmi ve geçicidir, çünkü eninde sonunda ona dönerler ve söylemsel alanın genişlemesine yardımcı olurlar. Çekilmeyi, güçlenme izler ve gruplar görünür olma ve ayrımcılığa karşı protesto haklarında direnirler. Fraser'ın tanımladığı bu tipik devinim, bir yanda ana akım kamunun demokrasi görünümüyle diğer yanda devam eden gerçek dışlama arasındaki gerilimle yürütülür. Söz konusu bu diyalektik süreç ana akım kamu sürekli olarak kendi ideallerinin meydan okumasına uğrar ve daha kapsayıcı olma baskısı yaşar. Bir elimizde tartışma, mücadele ve müzakere vurgusu, diğer elimizde ise paranteze alarak eşitlik görünümü yaratma baskısı. Özetle her iki boyut da kamusal alan kavramını karşıt şekillerde işler hale getirir -biri çekişmeyi vurgular, diğeri parantez içine alır- ama her ikisi de kamusal alandansa dezavantajlı grupların katılımına daha açık bir siyaset biçiminin

³⁵ Cassegard, "Contestation and Bracketing: The Relation between Public Space and the Public Sphere", s. 693.

³⁶ Bu ifade Türkçe literatürümüzde Doç. Dr. Ülker Yükselbaba tarafından "madun karşı kamuları" olarak kullanılmıştır. Ülker Yükselbaba, "Kamusal Alan Modelleri ve Bu Modellerin Bağlamları", *İÜHFİM*, LXVI/2 (2008), s. 258.

³⁷ Nancy Fraser, "Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy", *Social Text*, 25/26 (1990), s. 61, 67.

olasılığını akla getirir ve kamusal alan ve kamusal mekân arasındaki ilintiyi de vurgular.³⁸

Tüm bu klasik açıklamalar kamusal alana dair nostaljik bir klişenin boyunduruğu altındadır: Eylemin, müzakerenin, toplumsal fikir üretiminin ve katılımın olduğu bir kamusal alan! Oysa günümüzde böyle bir kamusal alan mevcut değildir ya da eğer bir kamusal alan varsa da zayıflamış, bozulmuş ve bir zamanlar olduğu şeyin solgun gölgesiyle deforme edilmiştir. İster Atina Polisi bir örnek olarak seçilsin ya da İtalyan Rönesansı'ndaki cumhuriyetçi şehir devletleri deneyimine bakılsın ister kamusal meselelerin tartışılması için Aydınlanma'nın bireylerinin kamusal meseleleri tartışmak için kendi akıllarını kullandıkları özgün kamuya odaklanılsın istenirse de New England'ın kasaba toplantıları idealize edilsin, bir soru hep baki kalmaktadır: Kamusal alanın o zamanlar var olan ve artık olmayan niteliği nedir?³⁹ Kamusal alanın yozlaşması ve sonu, geç kapitalizme düşer. Habermas, bunun sebebini kapitalizmin burjuva çıkarlarına yoğunlaşmasında ve kamusal alanın alameti farikası olan kurumsallaşmış evrensel ulaşılabilirlik vaadinin çiğnenmesinde görür. Refah devletinin yükselişi ile devlet özel alana daha fazla müdahale etmiştir. Bir yandan toplumun refahının yükselişi ideal kamusal alan için bir çekirdek oluştururken bir yandan da özel alan devletin denetimi altına girmiştir. Özel dünya ile kamu dünyası arasındaki ayrım kırılmış, piyasa mekânizmasının kitle iletişimini tüketim kültürüne dönüştürmesi ile de yozlaşma gerçekleşmiştir.⁴⁰

III. DIŞARISI

Ev, konut olarak kullanılan ve mahremi içeren, içerisinde çeşitli iktidar ilişkileri barındıran, ideolojik yönü asla yadsınamayacak bir alandır ve daima özel olanla ilişkilendirilir.⁴¹ Evlerin belirli bir planı vardır: mahrem alanlar (banyo-tuvalet), ziyaretçiye kapalı alanlar (yatak odaları), ziyaretçilere ve ev halkının tamamına açık yaşam alanı (salon/oturma odası); dışarıya açılan pencereler, balkonlar, girişler ve dışarıyla bağlantılı yerler merdivenler, belki bahçe ve artık dışarı, sokak. En özelden genele doğru uzanan bir süreç. En bilinen kamusal mekân sokak ve ardından parklar, alışveriş merkezleri, kafeler, geceleri açık olan mekânlar, yol boyunca dizilen banklar, festival alanları, ibadethaneler, otobüs ve tren istasyonları, havaalanları, müzeler, özel müzeler, halka açık havuzlar ve spor salonları, özel spor salonları, ulaşımı kolay olan avmler ve ulaşımı zor olan avmler... Bunların mimarisi, düzenlemesi ve günlük pratikleri bize kamusal mekân olduklarını gösterir ama kamusal alanları kademelidir.⁴² Ev ise özel bir mekândır ve içindekiler için anlamı müzakere, direniş ve teslimiyet gibi toplumsal süreçler yoluyla inşa edilir. "Evin" çeşitli üyelerinin gereksinimleri ve ihtiyaçları zamanla değiştiği için hiçbir zaman

³⁸ Cassegard, "Contestation and Bracketing: The Relation between Public Space and the Public Sphere", s. 693, 694.

³⁹ Seyla Benhabib, "The Embattled Public Sphere: Hannah Arendt, Jürgen Habermas and Beyond", *Theoria: A Journal of Social and Political Theory*, 90 (1997), s.1.

⁴⁰ Ülker Yükselbaba, *Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusal Alan İlerisinden, İletişimsel Kamusal Alan Geçiş*, İstanbul: XII Levha, 2012, s. 82.

⁴¹ Bu konunun kendisi başlı başına ayrı bir çalışma konusu olduğu için bu çalışmada yer verilmemiştir.

⁴² Judith Bodnar, "Reclaiming Public Space", *Urban Studies*, 52/12 (2015), s. 2099.

tamamlanamayan bir süreçle karşı karşıyayızdır ve insanlar hayatlarına bir düzen getirmekten ziyade “düzenleme” ile meşgul olurlar.⁴³

Kamusal alandan bahsedebilmek için spesifik etkileşiminin yani müzakere ve kamusal tartışmanın gerçekleştiği çeşitli uzamsal alan ve çevrelere ihtiyaç vardır. Doğası gereği radikal olmayan fakat kamusal alan da dahil olmak üzere tüm siyasette hayati ve indirgenemez bir unsur olan kamusal mekân bu nedenle önemlidir. Çünkü bir yanıyla kamusal alanın uzamsal ve maddi biçimi bir yandan da muhalefetin tezahür edebildiği yerdir. İdealize edilen kamusal alanlar, her şeyden önce bir toplumdaki çelişkilerin özgürce ve açıkça ortaya çıkabileceği, ikinci olarak da insanların bu çelişkilerle baş etmeyi öğreneceği herkese açık ortamlardır. Bu tarz kamusal alan kavrayışlarında üç unsura vurgu yapılır: Birincisi, herkese açık erişim. Bu, kamusal alanın kurucu unsurudur. İkincisi unsur, gerçek hayatta hiçbir zaman gerçekleştirilmemiştir ve gerçekleştirilemeyecek bir ideal olarak kalır. Bu ideal, herkesin özgürce toplandığı, dışlayıcı şiddetten arınmış gerçek anlamda açık kamusal alanlar. Üçüncü unsur, açık erişimin ampirik ve teorik olarak imkânsız olmasına rağmen, bu idealden vazgeçilmemesidir zira kamusal alanın bu ideolojik yanı, alta yatan mücadeleleri maskeler. Dolayısıyla Habermas'ın idealist kamusal alan anlayışına yöneltilebilecek eleştiri burada da geçerlidir: Kamusal alana daima olumlu nitelik atfedilmesi. Kamusal alan, kamusal alanı oluşturan kamusal boyutlarının, mekânın potansiyel olarak kamusal alanın kendisini sorgulamak için bir yer haline geleceği noktaya kadar radikalleştirildiği karşı alanlar veya sahipsiz alanlar gibi formlarda inşa edilebilir. Böylelikle nasıl ki kamusal alan söylemsel uygulamalara ve bunların maddi temellerine bağlı olarak doğup yok olursa, nasıl kullanıldıklarına bağlı olarak, kendilerini kamusal alandan dışlanmış olarak deneyimleyenler için yaşayacakları ve seslerini duyurabilecekleri çeşitli kamusal mekânlar da ortaya çıkabilir. Burada, kamusal alanın olağan politikasının ötesine geçen şey, mekânın kendisi değil, eşitsizlikleri paranteze almayarak görünür kılmak veya alternatif parantezleme biçimlerine dayalı arenalar inşa etmek için mekânı kullanan eylemlerdir. Bu nedenlerle farklı bir yol seçilebilir: "Gerçek mekân" aramak yerine, mekânlarda "kamusal" ve "özel" kavramlarının iç içe geçmesine işaret edilerek bu kavramlara bağlı kalmanın gerekliliği vurgulanabilir.⁴⁴

Homeros'un *Odyseia* adlı eserinde, Ithaka'da MÖ 800 civarında Telemachos'un içine düştüğü durum oldukça can sıkıcıdır. Babası Odysseus 20 yıldır kayıptır ve son üç yıldır annesi Penelope'yle evlenmek isteyen davetsiz misafirler, Telemachos'u evinde yani kendi özel alanında tehdit etmektedirler. Davetsiz misafirlerin sözcüsü Antinous, Penelope'nin onların içinden seçeceği bir kişiyle evlenene kadar kendi topraklarına veya başka bir yere geri dönmeyeceklerini dile getirmiştir. Bunun üzerine Telemachos, 20 yıl sonra Ithaca agorasında ilk halk meclisini topladığında meclisin, o topluluğun özgür erkeklerinin meclisi olduğu ve meclisin polisteki yerinin yalnızca kamusal çıkara ilişkin konular olduğu gerçeğiyle yüzleşti. Bu nedenle kendisine, konunun kamusal olup olmadığı soruldu. Telemachos'un özel sorunu aynı zamanda Ithaca'daki siyasi liderlik sorunudur. Burada özel alan ile kamusal alan arasında net bir ayırım

⁴³ David C. Thorns, *The Transformation of Cities Urban Theory and Urban Life*, New York: Palgrave Macmillan, 2002, s. 99.

⁴⁴ Berd Belina, "Ending Public Space as We Know It", *Social Justice*, 38/1-2 (2011), s. 18.

yapmak mümkün değildir.⁴⁵ Telemachos'un davranışı, özel ile kamusal arasındaki çizgiyi yeniden çizerek bu ikircikli durumdan yararlanma girişimidir. Böylece özel-kamu ayırımından stratejik bir biçimde yararlanmaktadır. Görece yakın bir zamandan başka bir örnek verilebilir: 19. yy. başlarında Avrupa burjuvazisi de son derece memnuniyetsiz hissetmekteydi. Mutlakiyetçi devlet, kapitalist birikimin en önemli siyasi ve ekonomik önkoşulu olan, özel mülkiyeti garanti altına almak zorunda kalmasına karşın bu sınıfın devlet işlerine etki edebilmesini de kabul etmiyordu. Bu durumda, "kamu" terimi, öncelikle mutlakiyetçi kabine politikasının ve yönetiminin gizli uygulamalarına karşı yönlendirilen liberal bir slogan haline geldi.⁴⁶ Örneğin kamu yararı, kamu çıkarı ya da kamu ahlakı gibi kavramlar, kabul oluşturma ve rıza inşa etmede oldukça etkilidirler. Sonuç olarak kamusal müzakerenin konusu, kimler tarafından yapıldığı öncelikli olsa da mekân göz ardı edilecek bir husus değildir.

Tahrir Meydanı'ndan, Puerta del Sol ve Zuccotti Park Toplanmalarından Bangkok Protestolarına son yıllarda kamusal mekânlar birçok işgale sahne olmuştur. Her ne kadar dijital, fiziki mevcudiyeti olmayan bir iletişim biçimi protestoları düzenliyor, toplumsallaştırıyor olsa da fiziksel olarak bir mekânın işgali protestoların hâlâ merkezinde yer almaktadır. Bu durum yalnızca gücün sembolik alanlarını ele geçirmenin bir aracı değil aynı zamanda kendisini esas kamusal alanın bir parçası olarak deneyimleyenler de dahil olmak üzere herkese açık kentsel müştereklerin de korunması için bir yöntemdir. Nüfusun kendini yeniden ortaya koyduğu süreç olarak ve birlikteliğin yeni ve alternatif odalarını yarattıkları yer olarak kamusal mekânın önemi yadsınamaz.⁴⁷ Farklılıkların karşılaştığı ve insanların başka yaşam tarzlarını gördükleri yerler de kentsel kamusal mekânlardır. Kentsel kamusal mekânlar, düşünmeye, değerlendirmeye ve içinde bulunulan ortamı ve şartları sorgulamaya yönelten alanlardır. Öte yandan son zamanlarda kentler büyümüş, sınırları genişlediği için merkezin etkisi azalmış, hatta birden fazla merkez ortaya çıkmış ve belli kesimler/gruplar belli bölgelere dağılmıştır. Bunun sonucu olarak gruplar arası farklılıklar güçlenmiş ve kendi yaşam tarzlarını kendi bölgelerinde sürdürme olanağı bulmuşlardır.⁴⁸

Yaşam tarzlarının, benzerlerin kentin belirli bölgelerinde bir araya gelmesiyle gettolar oluşmuştur. Kentlerin gettolarında farklı yaşamların sürdürülmesine bir örnek olarak Julie Marcus'un alan araştırması örnek gösterilebilir. Julie Marcus, İzmir'de⁴⁹ yaptığı alan araştırmasında kadınlarla erkeklerin ayrı mekânlarda var oldukları ancak bunun bilinen anlamda bir kamu-özel ayırımına denk düşmediği iddia etmiştir. Haremlik-selamlık şeklinde yapılan bazı törenler (örneğin sünnet-nişan), hem kadının hem de erkeğin farklı biçimlerde katıldıkları kamusal olaylardır. Ev, tüm kadınlara açıktır ve misafirperverlik tüm konukların ağırlandığını

⁴⁵ Eski Yunan'da kamu özel ayırımının Arendt'in tasvir ettiği gibi bir zıtlık olmadığına dair bkz.: Mika Ojakangas "Polis and Oikos: The Art of Politics in the Greek CityState", *The European Legacy*, 25/4 (2020), s. 404-420.

⁴⁶ Berd Belina, "Ending Public Space as We Know It", *Social Justice*, 38/1-2 (2011), s. 13,15.

⁴⁷ Cassegard, "Contestation and Bracketing: The Relation between Public Space and the Public Sphere", s. 689, 690

⁴⁸ Şirin Yenice, "Kamusal Olma' İçeriğinin Kamusal Mekânın Anlamsal ve Kullanımsal Boyutuna Yansımaları Üzerine Bir Analiz Çalışması", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1998, s. 1-3.

⁴⁹ İzmir'in bilinen anlamda bir Türk şehri olmadığını girişte belirtmektedir.

gerektirir ve bu anlamda özel değildir ama erkeklere de kapalıdır. Kadınların ve erkeklerin kendi kamusal ve özel alanları vardır. Mahalle arasındaki sokaklar ve diğer kadınların evleri -ki hane özel bir sembolik merkezdir- kamusal kadın mekânlarıdır.⁵⁰ Özellikle küçük kentlerde ve büyük kentlerin gettolarında hala sokak araları ve diğer evler erkeklerin dışarıda olduğu saatlerde kadınların sosyalleştiği kamusal mekânlardır. Kadınların kendi kamusal mekânları olduğunu ve kamusal hayattan dışlanmadıklarını söylemek ise yanlış olacaktır çünkü kadın kamusal mekânları “ciddi” işlerin ve konuların konuşulduğu kamusal alanlar olarak görülmezler.

Yunan agorası ve Orta Çağ pazar alanlarına ya da kent merkezlerine benzer bir işlev görebilecek olan alışveriş merkezleri günümüzde farklılıkların rastlaştığı kamusal mekânlar olmaktan ziyade gettolaşmanın başka bir örneği olarak gösterilebilirler. Kentlerin çeşitli aktivitelere ayrılarak yeniden inşa edilmeleri özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ve Avrupa şehirlerinin yeniden kurulması sırasında hayata geçirilmiştir. Söz konusu bu yeniden inşa sürecinde sanayi yapıları kent dışına kayarken danışmanlık, finans ve bankacılık gibi hizmetler kent merkezlerinde yerlerini almışlardır. Konut ihtiyacının karşılanması için kent dışında toplu konut alanları inşa edilmiştir. Bir dönem kent merkezleri konut, küçük zanaat işleri ve ticareti barındırırken, günümüzde motorlu taşıma araçlarının gelişimi ve çeşitli ekonomik gelişmeler sonucunda artık kentler tek bir merkez etrafında yoğunlaşmak yerine, farklı alt merkezlerin bir araya geldiği birimler haline dönüşmüşlerdir. Konut ihtiyacını karşılamak için çeperlerde oluşturulan toplu konut alanları da kentlerdeki yeni alt merkezleri oluşturmuşlardır. Bu alt merkezlerde yaşayanlar için kent merkezindeki ticari, sosyal ve kültürel aktivitelere ulaşım, bir süre sonra bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu noktada, temel iddiası trafik sorunundan ve gündelik hayatın sıkıcılığından bunalan insanlar için bir kaçış noktası sağlamak olan alışveriş merkezleri fikri doğmuştur.⁵¹ Söz konusu mekânlarda kadınların, erkeklerin ve çocukların aynı çatı altında ama kendi zevklerine göre vakit geçirebilecekleri sosyalleşme alanları sunulmaktadır. Bir zamanlar kent merkezlerinin temel amacı olarak görülen eğlence, alışveriş, çocuklarla vakit geçirme, boş boş gezme, aylaklık etme, etrafa bakma, konser, sinema-tiyatro gibi kültürel etkinliklere katılma, yemek yeme ve bir şeyler içmek için arkadaşlarla buluşulabilecek randevu mekânlarını içerme işlevlerinin tamamını alışveriş merkezleri üstlenmişlerdir. Bu yönüyle baktığımızda kamusal mekânlar olduklarını söyleyebileceğimiz alışveriş merkezleri, buldukları konumlara ve müşteri kitlelerinin ekonomik ve sosyal özelliklerine göre ayrıldıkları için aslında gettolaşmanın somut örneği olarak da karşımıza çıkmaktadırlar. Çünkü ekonomik olarak üst seviyedeki insanların yaşadığı bölgedeki bir alışveriş merkezi ile ekonomik olarak alt sınıfın yaşadığı bölgedeki bir alışveriş merkezi sayılan tüm bu işlevleri aynı şekilde yerine getirmekte midir? Bir diğer soru ise farklı ekonomik ve kültürel sınıflardan insanların karşılaşma ve etkileşim alanı olduğundan bahsedebilir edilemeyeceğidir. Örneğin, her alışveriş merkezinde kitapçı var mıdır? Her alışveriş merkezinde mescit yer alırken hepsinde içki içilebilecek mekânlar var mıdır? Semtlerdeki sinemalar kapanırken alışveriş merkezleri sinema içermekte midir ve ayrıca son gösterim saat kaçtadır? Spor merkezleri kadın ve erkeklere aynı şekilde güvenli

⁵⁰ Julie Marcus, *A World Of Difference Islam and Gender Hierarchy in Turkey*, London: Zed, 1992, s. 108.

⁵¹ Tülin Vural ve Atilla Yücel, “Çağımızın Yeni Kamusal Mekânları Olan Alışveriş Merkezlerine Eleştirel Bir Bakış”, *İtüdergisi/a*, 5/2 (2006), s. 101.

hizmet sunabilmekte midir? Sorulara verilecek yanıtlar esasında kamusal mekânların ne derece kamusal olduklarıyla ilişkilidir.

Kentli insanın özel günlerde sosyal, kültürel, siyasal ve ticari amaçlar için kullanacağı, özetle kentsel yaşamın en önemli kamusal mekânlarından biri de -günümüz Türkiye'si'nde avlulara dönüşmüş olan- kent meydanlarıdır. Milli ve dini bayramlarda sevilen bir sanatçı tarafından verilecek bir konsere; Ramazan ayında, Noel'de, Rosh Haşanah'ta, Paskalya'da, Hıdırellez'de, Nevruz'da düzenlenecek kültürel etkinliklere ev sahipliği yapacak geniş meydanlar kamusal katılımın ve kamusal etkileşimin mekânları olabilirlerdi. Osmanlı modernleşme çabalarına bu açıdan da bakmak mümkündür. Evail-i Ramazan 1255 (8-17 Kasım 1839) tarihli Tanzimat Fermanının Uygulanmasına Dair Emir'de⁵² İstanbul'da dar ve çıkmaz sokaklara izin verilmeyeceği, ahşap değil, kargir yapıların yapımına izin verileceği, yolların genişliğine ve geometrilere dair düzenlemelerin yapılacağı yönünde reformlar yer almıştır. Şehirlerin imarlarına ve güzelleştirilmelerine ilişkin alınan kararlar Osmanlı'nın modernleşme çabasının bir göstergesi olarak ele alınabilir. 1800'lerde kentlerde mülki ve askeri yönetimin mekânsal olarak yeniden örgütlenmesi ve imarı ile başlayan süreçte, bir hükümet bölgesi meydana sıralanan hükümet konağı, postane, hapishane, defterdarlık, saat kulesi gibi yapıların birbiri ardına inşası izlemiştir. Kaybedilen topraklardan gelen Türk ve Müslüman vatandaşların iskani için yeni yerleşim alanları da imar edilmiştir. Dikkat çekici unsur, Evail-i Ramazan 1255 tarihli Emir'e uygun olarak birbirini kesen sokaklar üzerinden bir yerleşim örüntüsü kurulmasıdır. Bugün yerinde Taksim Gezi Parkı'nın bulunduğu Taksim Bahçesi'nin yapımı 1869 yılında tamamlanmıştır ve hemen ardından Tepebaşı Bahçesi inşa edilmiştir. Her ikisinin de çağdaş kamusal alanın erken örneklerinden olarak değerlendirilmelerinin sebebi kadın ve erkek birlikte kullanılıyor olmalarıdır. Öte yandan II. Meşrutiyet'ten itibaren, daha önceleri bulunduğu konumun adı ile anılan kimi bahçe ve mesire yerlerinin; "millet", "hürriyet" gibi ön adlar almaya başlamasının sebebi rastlantısal değildir. Millet Bahçeleri'nde, toplumun Osmanlı değerlerine göre kontrol edilmesi ve sosyalleştirilmesi hedeflenmiştir.⁵³ Özetle hükümet konağını çevreleyen bir meydan etrafında birbiri ile temas eden sokaklar üzerinde yerleşim esas alınarak iktidarın tekrar görünür ve etkili olmak istediği sonucunu çıkarabiliriz, çünkü hükümet konakları devlet iktidarını simgeleyen modern kamusal mekânlar olarak kurgulanmışlardır. Birinden diğerine geçilebilen sokakların sonuçta hükümet konağı meydanına ulaşması ise farklı kesimlerden halkın iktidar güvencesinde temasını sağlamak ve Millet Bahçeleri'nde din, ırk, sınıf gibi farklılıklar en aza indirilerek kamusal etkileşim sağlamak istendiği yorumu kanaatimizce aşırıya kaçmak olmayacaktır.⁵⁴

Benzer şekilde Genç Cumhuriyet'e başkent olduktan sonra bu işlevi nedeniyle hızla gelişmeye başlayan Ankara da hem bir simge hem de modern kentleşmenin bir örneği olma sorumluluğunu üstlenmiştir. Hükümet binaları için seçilen bölgeler kentin merkezi olmuşlardır. Bu nedenle Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ulus, bir merkez olarak politikacıların yanı sıra

⁵² Reşat Kaynar, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1985, s. 180-184.

⁵³ Cem Dedekargınoğlu, "Erken Cumhuriyet Ankara'sında Bir Kamusal Mekân: Millet Bahçesi", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 7/2 (2019), s. 356, 357. 355-374.

⁵⁴ A. Aytuğ ve M. İnceoğlu, "Kentsel Mekânda Kalite Kavramı", *Megaron* 4/3 (2009), s. 136 131-146

aydınlar ve sanatçılar için de önemli bir kamusal mekân olmuştur. Zaten Cumhuriyet öncesinde de valilik binasının, Erkek Öğretmen Okulu'nun ve Karaoğlan Çarşısı'nın yer aldığı geleneksel bir merkez görünümündeki Ulus'ta bulunan Taşhan Meydanı kamusal mekân olarak önem taşımaktaydı. Meydan'a adını veren Taşhan Binası 1888 yılında inşa edilmiştir. Demiryolunun 1892 yılında kente ulaşmasıyla ve Taşhan Meydanı'nın istasyona ulaşımı nedeniyle hem imparatorluğun batılılaşma imgesi hem de kamusal mekân olarak anlam kazanmıştır.⁵⁵ 1915 yılında meydana İttihat ve Terakki Cemiyeti kulüp binası inşası başlamış, 23 Nisan 1920'de 1. Meclis'in bu binada toplanması kararlaştırıldığında henüz bitirilmemiş olan bina, milli bir heyecanın eseri olarak milletin katkısıyla tamamlanmış⁵⁶ ve Türk kimliği vurgusuyla meydan mekânsal olarak da güçlü bir tanım kazanmıştır. Savaş yıllarında ise Milli Mücadele merkezi olarak yeni bir kamusal anlama kavuşan meydanda Erkek Öğretmen Okulu Ankara dışından gelen vekillerin yatakhane olarak işlev görmüş, Taşhan hastane olarak kullanılmış ve valilik binası ise bakanlıklara hizmet vermiştir. Lörcher Planı'nda⁵⁷ da öngörüldüğü gibi zamanla Taşhan çevresi istasyonla olan bağlantı nedeniyle daha da önem kazanmış ve Taşhan Meydanı düzenlenerek Hakimiyet-i Milliye Meydanı adıyla törenlerin ve kutlamaların yapıldığı bir Cumhuriyet meydanına dönüştürülmüştür. İlerleyen yıllarda Türkçeleştirmenin başlaması ve ulus kavramının benimsenmesinin de etkisiyle 1930'da Millet Meydanı'nın adı Ulus Meydanı yapılmıştır. 1935'te Taşhan binasının yıkılmasından sonra yerine 1937'de Sümerbank Binası yapılmasıyla gerek adıyla (Ulus Meydanı) gerekse de Cumhuriyetin kurumsal inşa sürecinde büyük önem taşıyan binalarla (Millet Meclisi, Sümerbank) mekânın ruhu yaratılmıştır.⁵⁸ O vakitler Taşhan'ın karşısında ne zaman yapıldığı tam olarak bilinmeyen bir millet bahçesi de bulunuyordu. 1886 yılında millet bahçesi yapımı için yer arandığı, 1895 yılında ağaçlandırma yapıldığı ve 1907 yılında dönemin valisi Dr. Reşit Bey'in emriyle bölgedeki mezarlığın kent sağlığı gerekçesiyle taşındığı ve ziraat mektebinin yetiştirdiği numune akasya fidanlarının bölgeye dikildiği ve orta alana bir küçük havuz yapıldığı belirtiliyor. Meclisin de karşısında yer alan bu bahçe bir süre kullanıldıktan sonra yolların genişletilmesi sırasında ilk değişimini yaşıyor ve yola katılarak küçülüyor. 1930 yılında yeni şekliyle yeniden açıldığında bu kez bahçede dükkanlar da yer almakta ve artık adı Millet Bahçesi değil Belediye Çarşısı ve Bahçesi olarak geçmektedir. Ankara'da kamusal mekân kullanımının değişmesi Atatürk Orman Çiftliği'nin 1930'da ve Gençlik Parkı'nın 1943'te açılmasıyla değişim yaşamış ve bahçe, kamusal mekân olma özelliğiyle ikinci planda kalırken dükkanların yarattığı cazibeyle daha çok iş merkezine dönüşmüş, 1956 yılında Şehir Çarşısı genişletilmiş ve bahçenin önemli bir kısmını içine almıştır. Bu tarihten sonra bahçeden bahsedilmez olmuş, 1969 yılında alan tamamen boşaltılmış ve Atatürk'ün doğumunun 100. yılından adını alan ve 1981'de açılışı yapılan 100. Yıl Çarşısı⁵⁹ bahçenin üzerinde yükselmiştir.⁶⁰ Bahçe, bir kamusal mekân olarak gerek Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde gerekse Cumhuriyet'in ilk yıllarında etkileşim ve

⁵⁵ Nuray Bayraktar, "Tarihe Eş Zamanlı Tanıklık: Ulus ve Kızılay Meydanlarının Değişim Süreci", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (2013), s. 21.

⁵⁶ <https://www.ktb.gov.tr/TR-96356/ankara---kurtulus-savasi-muzesi-i-tbmm-binasi.html>

⁵⁷ Ali Cengizkan, "Ankara 1924 Lörcher Planı Raporu", *Belleten* 67/248 (2003), s. 156.

⁵⁸ Bayraktar, "Tarihe Eş Zamanlı Tanıklık: Ulus ve Kızılay Meydanlarının Değişim Süreci", s. 23.

⁵⁹ 2023 yılı haziran ayı itibarıyla yıkımı tamamlanmıştır.

⁶⁰ Dedekargınoğlu, "Erken Cumhuriyet Ankara'sında Bir Kamusal Mekân: Millet Bahçesi", s. 368, 371.

sosyalleşme açısından büyük önem barındırmış, bireylerin kolay ulaşılan merkezî bir kamusal mekânda “başkalarınca görülmelerini ve başkalarını görmelerini” sağlamıştır. Fiziki olarak bir araya gelmenin, bakmanın ve karşıdakinin de farklılıklarına rağmen insan olduğunu bilerek konuşmanın mekânı olarak kamusallık gücünü barındıran bahçe zamanla iş merkezine dönüşmüş ve kamusallığını kaybederek ticarileşmiştir.

Kızılay Meydanı'nın öyküsü de kent ve kamusalılık hakkında konuşma fırsatı verecek önemli bir öyküdür. Meydan'ın yaşadığı değişim yalnızca fiziksel bir değişim değil aynı zamanda sosyal bir değişimdir. Kentin gelişme yönünün belirlenmesinde 1925 yılında Sıhhiye'de 150 hektarlık bir alanın planlanması ve bazı bakanlıkların bu alana yerleşmesi oldukça etkili olmuştur. Ulus hâlâ kent merkezi özelliğini korurken Kızılay, yeni yaşam tarzının temsil edildiği bir parka ev sahipliği yapmaktadır. Atatürk Bulvarı boyunca yeni meydanların planlandığı Lörcher Planı'nda Cumhuriyet Meydanı olarak bırakılan alan Kızılay'da Havuzbaşı adı verilen bir park olmuştur. Ulus ve Kızılay arasında bir ayırım yapılmış ve ilki daha ziyade kamusal bir meydan olma özelliğindeyken Kızılay özellikle Yenişehir'de yapılan bahçeli evlerde ikamet eden sakinlerin de kullandığı bir sivil meydan özelliği kazanmıştır. 1927 yılında Havuzbaşı'nın açıldığı büyük meydan Kurtuluş Meydanı adını almıştır. 1929 yılında Kızılay Genel Merkezi'ne ait bina inşa edildikten sonra Havuzbaşı, Kızılay Parkı; Meydan, Kızılay Meydanı; Yenişehir de Kızılay olarak anılmaya başlamıştır. Nasıl ki yaşanan dönemde benimsenen siyasi, dini ya da felsefi akımlar isimlerimize yansiyorsa yaşadığımız şehrin sokaklarının, meydanlarının, parklarının adında da aynı etkiyi gösterirler. Örneğin, 1960 yılında Kızılay Meydanı'nın adı Hürriyet Meydanı olarak değiştirilmiştir. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi sonrasında meydanın adı yine değiştirilmiş ve 15 Temmuz Kızılay Milli İrade Meydanı adını almıştır. İsim değişikliklerinin yanı sıra meydanın fiziksel değişimi de yaşanan dönemin baskın özelliklerine uygun olmuştur. Meydanın bulunduğu Atatürk Bulvarı, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ortasında akasya ağaçları bulunan geniş refüjü, iki yanında yükselen atkestanelerinin gölgelik verdiği geniş kaldırımları ve kafeleriyle Ankaralıların gözde kamusal mekânı olmuştur. Günümüzde özendiğimiz Avrupa kentlerinde olduğu gibi yayalar ve bisikletlilere ayrılmış gezinti yoluyla Bulvar'a eklemlenen Güvenpark, Bulvar'ın kamusal mekân özelliğini güçlendiren çok önemli bir açık alan olarak varlık göstermiştir. Parkta simgesel bir önem taşıyan Güven Anıtı bugün halen varlığını korumaktadır. Güvenpark, 1930'lu yıllarda yapımına başlanan bakanlıklar ile konut alanını birbirinden ayırmak ve ikisi arasında bir yeşil alan oluşturarak hem resmi hem sosyal bir kamusal mekân yaratmak amacıyla planlanmıştır.⁶¹

Özetle savaşı kaybetmiş bir imparatorluğun işgal edilmeye başlanmış toprakları üzerinde kurtuluş mücadelesi verilerek kurulan Türkiye Cumhuriyeti, laiklik ve bilimsellik temeline oturan yeni bir kültür ve ulus-devlet temeli üzerinde yükselmeyi hedeflemiştir. Başkent olarak seçilen Ankara da doğal olarak bu hedefler doğrultusunda inşa edilmek istenmiştir. 17 Şubat 1923'te İzmir'de başlayan Türkiye İktisat Kongresinde, bütünüyle dışa açık yarı sömürge durumundaki ekonomik düzeni aşmak, siyasal bağımsızlığın yanında ekonomik bağımsızlığı da

⁶¹ Bayraktar, “Tarihe Eş Zamanlı Tanıklık: Ulus ve Kızılay Meydanlarının Değişim Süreci”, s. 26.

sağlamak⁶² Genç Cumhuriyet'in en büyük hedeflerinden biri olarak ortaya konulmuştur. Bunun mekâna en büyük yansımaları Ulus ve Kızılay'da inşa edilen bakanlıklarda, merkez bankasında, bankalarda, çarşılarında görmek mümkündür. Dahası bir kent olarak Ankara, yeni hedeflerin doğrultusunda inşa edilen kurumsal birçok yeni yapı ve kamusal mekânla biçimlenmekle kalmamış aynı zamanda bu yapılara ve mekânlara uygun kentli davranışının hayata geçirildiği bir kent olmuştur. Zira kamusal mekânlar, toplumsal deneyimin ve sosyal yaşanmışlıkların biçimlendiği tasarımla zamana ve kullanıma bağlı olarak nitelik kazanan yerlerdir.⁶³

Kamusal mekân sadece yapıların olduğu bir yer değildir. Toplumsal olayların gerçekleştiği, insanların çevreyle ilişki kurduğu, insan ve toplum davranışları üzerinde etkili sosyal ve kültürel boyutu olan bir olgudur. Kamusalılık, açıklığı, tüm toplum tarafından ulaşılabilirliği ve kullanılabilirliği ifade eder. Bu nedenle kentlerdeki kamusal mekânlara tüm kent halkının ulaşabilmesi, kent yaşamının bir olanağı olarak iletişimde bulunabilmesi ve sosyalleşme olanağına sahip olması, herkese eşit şekilde sunulan imkanlardan ve hizmetlerden yararlanabilmesi gerekmektedir. Hal böyleyken, kamusal mekânlar, küresel sermaye için önemli bir yatırım aracı haline gelmiş ve farklı toplumsal kesimlerin de kamusal mekânlara olan ilgisinin artmasıyla beraber fiziksel ve sosyal anlamda değişim ve dönüşüm kaçınılmaz olmuştur. Ekonomik baskı nedeniyle kentsel kamusal mekânlar el değiştirmiş, kent dışındaki çeşitli bölgelere dağılmış ve etkileşim alanları olması gereken kamusal mekânlar ticari merkezlere dönüşerek işlevlerini yitirmiştir. Değişen sosyal ve ekonomik koşullar, faaliyetlerin bir mekâna bağlı olması halini ortadan kaldırmış bunun sonucu olarak da kamu-özel iç içeliği ortaya çıkmıştır. Diğer bir deyişle yer olgusu ortadan kalkmış, yerin simüle edilmesi ile birtakım fonksiyonlar kazanılmış ve kentler kimliklerini yitirme ve aynılaşma sürecine girmişlerdir. Daha açık ifade etmek gerekirse yaşanan mekânlar gelip geçilen yerlere dönüşmüştür. Bunun sonucu olarak insanlar özel alanlara kapanmışlar, kamusal mekânlara ise sessizlik hâkim olmuştur. Dahası bireyler yaşadıkları kente, mekâna, çevreye yabancılaşmış ve kent ve kentli arasında olması gereken anılar ve anlamlar ya yok olmuştur ya da asla gerçekleşmeyecektir.⁶⁴ Örneğin, Genç Cumhuriyet'in küllerinden doğuşunu simgeleyen Ankara'nın, Ulus Meydanı'nda yapılacak Occupy Wall Street benzeri bir eylem, görünürlük açısından bugün ne kadar etkili olabilir? Günümüzde Türkiye'de meydanlar kuşatılmış, güvenlikten yoksun alanlar haline gelmiştir. Tandoğan Meydanı'ndan ya da Kızılay Meydanı'ndan bahsetmek bugün mümkün değildir.

SONUÇ

İktidarlar, kendi öznelarini var etmek isterler. Bunun için de söylem ve icraatlarıyla bir kimlik oluştururlar. Böylece "kim olunduğu, nasıl olunması gerektiği" sorularının yanıtları sabitlenmiş olur. Öznenin inşası için ve kültürel söylemin örneklenmesi için ihtiyaç duyulan alanları ise kamusal mekânlar oluşturur. İster iktidarın makbul öznesi olsun isterse muhalif çoğunluğun/azınlığın makbul öznesi olsun tüm özneler kamusal mekânda görünmek

⁶² Erdinç Tokgöz, "Türkiye İktisat Kongresi' mi? İzmir iktisat kongresi' mi? Hangisi doğru?", *HÜ. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 18/1 (2000), s. 340.

⁶³ Duygu Akyol, Abdullah Çiğdem, Tuğba Düzenli, "Toplumsal Değişim Sürecinde 'Kamusal Mekân'ın Dönüşümü", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 56 (2017), s. 545.

⁶⁴ Akyol, Çiğdem, Düzenli, "Toplumsal Değişim Sürecinde 'Kamusal Mekân'ın Dönüşümü", s. 552.

zorundadırlar ki örnek olabilsinler. Kamusal mekânlarda gerçekleştirilen sosyalleşme faaliyetleri bu nedenle sıradan etkileşimler değildir. Kamusal mekânda salt insan oluşun gerektirdikleri öğrenilmez ayrıca belirli bir insan oluşun gerektirdikleri de öğrenilir ya da zorla öğretilir. Örneğin, düğünler, sünnet merasimleri, dış mevlitleri, vefat sonrası okutulan Yasinler ve verilen yemekler, bayi toplantıları, aile kutlamaları, mezuniyet buluşmaları, sokaklarda oluşan uzun kuyruklar, meydanlarda toplanan kalabalıklar vb. yüz yüze etkileşim alanlarıdır. Yüz yüze etkileşimin devamında daha fazla insanın bir arada yaşamasını sağlayan karışık kaynaşma normları devreye girer. Yukarıda sayılmış olan basit ve gündelik görülen tüm bu etkinlikler bir yönüyle etkileşimin gerçekleştiği ve öğretildiği faaliyet alanlarıdır, bir yönüyle ise etkileşim pratiklerinin bizzat yeniden üretildiği alanlardır. Söz konusu bu faaliyetlerin gerçekleştiği mekânlar ise az ya da çok kamusal mekânlardır.

Kamusal mekân, sanat çevrelerinde doğup siyasi konuları da içererek büyüyen kamusal alandan farklı bir özellik taşımaktadır. Kamusal mekân, söylemin eylemle gerçekleştiği alanın kendisidir. Diğer bir ifadeyle kadın erkek eşitliğine ilişkin bir söylemi hayata geçirmenin yolu kadın-erkek paylaşılan mekânlar yaratmaktır. Eğitimde fırsat eşitliği mi talep ediliyor? Tüm gelir gruplarının çocukları aynı mekânda eğitim alırsa bundan bahsedebiliriz. Çünkü mekânda kaçınılmaz olarak yüz yüzde etkileşim gerçekleşecektir ve böylece kendi gittolarında yaşadıkları için diğerlerince görünmez olanlar, görülmek istenmeyenler varlık kazanacaklardır. Yine gruplaşmalar kaçınılmaz olarak gerçekleşecektir ama ötekinin kim ve nasıl olduğuna dair net bir görünüm edinilmiş olacaktır.

Eğer mekânların kamusal vasfı derece derece olursa yani herkes kendisine en yakını görmeye devam ederse bu uzun vadede görülmeyenlerin “yokluk sanısına” sebep olacaktır. Örneğin küçük bir kentte kadınlı-erkekli düğünlerin yapılmadığı bir deneyimde, bunu kendi gerçeği olarak kabul edip büyüyen biri homojen yapıda olmayan bir şehre gittiğinde kadınlı-erkekli düğünleri ya da eğlenceleri yoktan oluşmuş, bir kültüre bir deneyime dayanmayan etkinlikler olarak görecektir.

Öte yandan mezuniyet balosuna erkek öğrencilerin de katılacağı ve içki içileceği gerekçeleriyle katılmak istemeyen kadın öğrenciler mezuniyet kınası organize etmektedirler. Burada alternatif bir kamunun oluştuğundan bahsedebiliriz. Alternatif kamusal mekânda, diğerinin unsurlarının değiştirilerek yeniden üretilmesi pratiğini görmek de kendi pratiğinin oluşturulduğunu görmek de mümkündür. Alkolsüz şampanya patlatmak, erkeklere açık olan mekânda giyilemeyen kıyafetlerin giyilmesi, istendiği gibi dans edilmesi... Doğal olarak bu genç kadınların kendilerine yeni bir varlık alanı inşa ettiklerinden bahsedebiliriz. Bu yönüyle olumlu olmakla beraber kapsayıcı bir kamusal mekân pratiğinden de kendilerini dışlamaktadırlar. Burada dikkat edilmesi gereken “rıza” kavramıdır. Kendi rızasıyla kendi alternatif kamusal mekânına çekilip kendi pratiklerini var etmek ile alternatif kamusal mekânı dayatmak arasında haklar açısından çok önemli farklılıklar vardır. Kamusal mekânların çoğunluğu yapıları gereği iktidar kontrolünde olan alanlardır. En bilinen kamusal mekân örneği olarak sokak, yaşamın somutlaştığı alandır. Belirli bir iyyinin devlet desteğiyle dayatılması örneğin İran’da olduğu gibi kamusal mekânda zorunlu baş örtüsü uygulaması ya da kamuya açık parklarda içecekler alkollü yasağı getirilmesi yahut polis ya da bekçiler tarafından genç kadınların kıyafetleri nedeniyle

uyarılması kamusal mekânda kısıtlama anlamına gelmektedir. Kabul edilen iyi dışındaki tercihler, kamusal mekândan dışarı atılmaktadır. Elbette o da kendi alternatifini yaratacaktır. Bunun en tipik örneği ABD’de uygulanan alkol yasağıdır. İçkinin yasak olduğu ama polislerin “başka tarafa baktığı” günlerde Newyork’ta tüm zamanların en eğlenceli partilerinin yapıldığı söylenir. 1920’lerde New York’ta yaşayan romancı John Dos Passos, “Bunlar ‘speakeasy’⁶⁵ günlerdi” diye yazmıştı. Çünkü bir speakeasy şehirde bulunması en kolay yerlerden biriydi. Köşedeki gazete bayilerinde satılan ayrıntılı rehberler, devriyedeki polislerin en yakındakine yönlendirmesi hatta şifreleri sağlaması... Yasak kalkmadan önce, New York’ta otuz iki bin speakeasy olduğu tahmin ediliyordu ki bu sayı yasal restoran, kulüp ve kabarelerin iki katıydı! 1933 yılında Fortune, Amerika’nın son on yılında speakeasy’lerin sosyal bir kurum olmaktan daha fazlası olduğunu yazmıştı. Zira şehrin en büyük endüstrisinin perakende satışlarına pazar olarak liderlik ediyordu. Bu süreçte içkiye yapılan harcamanın ete yapılan kadar ve ekmeğe, ayakkabıya ya da diğer başka bir şeye yapılandan da fazla olduğu belirtiliyor.⁶⁶

İçki yasağı sosyolojik ve hukuki olarak derinlemesine incelenmeyi hak eden bir konudur, dikkat edilmesi gereken bir nokta da kamusal alanda bir dönüşüme sebep olmasıdır. Amerikan toplumunda yasak öncesinde orta sınıf (zaman zaman şarap dışında) pek içmezdi. İster istemez Viktorya Çağı kabulleriyle şekillenen saygınlık anlayışına göre, erkekler içki içilen salonlarda görülmek istemezlerdi çünkü bu salonlar kumar, fuhuş, suç ve toplumsal çürümeyle ayrılmaz şekilde bağlı görülüyorlardı. Saygı gören eski tip salonlarda öğle yemeği ve erkekçe eğlenceler sunulurdu. Kötülükle ilişkilendirilmesine rağmen salonlar işçi sınıfının, özellikle de ilk kuşak işçi göçmenlerin, sosyal ihtiyaçlarını karşılamada büyük rol oynamışlardır. Yasaktan sonra, piyasada yer almayan içki, bir statü sembolü haline gelince her ne kadar her bütçeye uygun speakeasyler bulunuyor olsa da orta sınıf mekânlarının konforundan dışlanan ve yasak öncesi ona ait olarak görülen şeyi orta sınıfa kaptıran bir işçi sınıfı gerçeği vardır artık⁶⁷. Öte yandan geleneksel erkeklere açık eğlence mekânları yasakla ortadan kalkınca yasa dışı speakeasylerin yarı kamusal ortamında kadınlar görünür hale geldiler ve o yarı kamusalının bir parçası oldular.⁶⁸

Sonuç olarak, kamusal alandan ve onun uzamsal görünümü olan kamusal mekândan temel beklenti, toplumsal dayanışmasının inşası ve birliktelik ruhudur. Kamusal alan, kamusal mekânlar olmadıkça gerçek işlevini yerine getirmeyecektir. Üniversite şenlikler yapılmazken, festivaller iptal edilirken, düğünlerde çekilen halaylara bile müdahale söz konusuysen demokratik tartışmanın vücut bulacağı bir kamusal mekân temelinde kamusal söylemin gerçekleşeceğini ummak saflıktır.

⁶⁵ Speakeasy, alkollü içeceklerin yasa dışı olarak satıldığı yer, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri’nde Yasaklama (1920–33) dönemindeki barlara verilen ad. <https://www.britannica.com/topic/speakeasy>. (erişim: 05.03.2024).

⁶⁶ Donald L. Miller, *Supreme City: How Jazz Age Manhattan Gave Birth to Modern America*, New York: Simon and Schuster Paperbacks, 2015, s. 123.

⁶⁷ J. C. Burnham, “New Perspectives on the Prohibition “Experiment” of the 1920’s”, *Journal of Social History*, 2/1 (1968), s.52-53. 51- 68.

⁶⁸ Jack S. Blocker, “Did Prohibition Really Work? Alcohol Prohibition as a Public Health Innovation”, *American Journal of Public Health*, 96/2 (2006), s. 238, 241.

KAYNAKÇA

- Akyol, Duygu, Abdullah Çiğdem, Tuğba Düzenli. "Toplumsal Değişim Sürecinde 'Kamusal Mekân'ın Dönüşümü". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 56 (2017): 545-554.
- Appadurai, Arjun. "Disjuncture and Difference in The Global Cultural Economy". *Theory, Culture and Society*. 7/2-3 (1990): 295-310.
- Arendt, Hannah. *The Human Condition*, USA: The University of Chicago Press, 1998.
- Aytuğ, A. ve M. İnceoğlu. "Kentsel Mekânda Kalite Kavramı". *Megaron* 4/3 (2009): 131-146
- Bayraktar, Nuray. "Tarihe Eş Zamanlı Tanıklık: Ulus ve Kızılay Meydanlarının Değişim Süreci". *Ankara Araştırmaları Dergisi*. 1/1 (2013): 20-35.
- Belina, Berd. "Ending Public Space as We Know It". *Social Justice*. 38/1-2 (2011): 13-27.
- Benhabib, Seyla. "The Embattled Public Sphere: Hannah Arendt, Juergen Habermas and Beyond". *Theoria: A Journal of Social and Political Theory*. 90 (1997): 1-24.
- Bilgin, Nuri. "Fiziksel Mekândan İnsani ya da İnsanlı Mekâna". *Mimarlık Dergisi*, 3 (1990): (62-65).
- Blocker, Jack S. "Did Prohibition Really Work? Alcohol Prohibition as a Public Health Innovation". *American Journal of Public Health*. 96/2 (2006): 233-243.
- Bodnar, Judith. "Reclaiming Public Space". *Urban Studies*. 52/12 (2015): 2090-2104.
- Burnham, J. C. "New Perspectives on the Prohibition "Experiment" of the 1920's". *Journal of Social History*. 2/1 (1968): 51- 68.
- Cassegard, Carl. "Contestation and Bracketing: The Relation between Public Space and the Public Sphere". *Environment and Planning D: Society and Space*. 32 (2014): 689-703.
- Cengizkan, Ali. "Ankara 1924 Lörcher Planı Raporu". *Bellekten*. 67/248 (2003): 153-214.
- Dedekarginoğlu, Cem. "Erken Cumhuriyet Ankara'sında Bir Kamusal Mekân: Millet Bahçesi". *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 7/2 (2019): 355-374.
- Durkheim, Emile. *Toplumbilimin Yöntem Kuralları*. Çev. Özer Ozankaya. İstanbul: Cem Yayınevi, 2013.
- Fraser, Nancy. "Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy". *Social Text*. 25/26 (1990): 56-80.
- Goerge Simmel. "Bridge and Door", *Simmel on Culture*. Der., David Frisby, Mike Featherstone. London: Sage Publications, 1997: 170-174.
- Habermas, Jürgen. *Kamusalın Yapısal Dönüşümü*. Çev., Tanıl Bora, Mithat Sancar. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- <https://www.britannica.com/topic/speakeasy>. (erişim: 05.03.2024).
- <https://www.ktb.gov.tr/TR-96356/ankara---kurtulus-savasi-muzesi-i-tbmm-binasi.html>
- Işık, İ. Emre ve Şentürk, Yıldırım. *Öznel, Durumlar ve MekanMekânlar*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2009, s. 8.
- Karasu, Mehmet ve Sevim Cesur. "Kamusal MekanMekânları Kendileme ve Zamansal Deneyim Arasındaki İlişkiler: Transaksiyonel Bir Keşif Çalışması". *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*. 43/1 (2023): 110-130.
- Kaynar, Reşat. *Mustafâ Reşit Paşa ve Tanzimat*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1985.
- Marcus, Julie. *A World Of Difference Islam and Gender Hierarchy in Turkey*. London: Zed, 1992.
- Marx, Karl ve Engels, Friedrich. *Alman İdeolojisi*. Çev. Sevim Belli. Ankara: Sol Yayınları, 2010.
- Marx, Karl ve Engels, Friedrich. *Werke Band 13*. Berlin: Karl Dietz Verlag, 1971.

- May, Todd. *Deleuze Bir Birey Nasıl Yaşayabilir?* Çev. Sercan Çalçı. İstanbul: Kolektif Yayınları, 2017.
- Miller, Donald L. *Supreme City: How Jazz Age Manhattan Gave Birth to Modern America*. New York: Simon and Schuster Paperbacks. 2015.
- Mills, Charles Wright. *The Sociological Imagination*. New York: Oxford University Press, 2000.
- Ojakangas, Mika. "Polis and Oikos: The Art of Politics in the Greek CityState". *The European Legacy*. 25/4 (2020): 404-420.
- Paquot, Thierry. "Sözün Alanı". *Kamusal Alan*. Der., Eric Dacheux. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012: 59-64.
- Piaget, Jean. *Çocukta Zihinsel Gelişim*. Çev., Hüsen Portakal. İstanbul: Cem Yayınevi, 1999.
- Proshansky, Harold M. Abbe K. Fabian ve Robert Kaminoff. "Place-Identity: Physical World Socialization Of The Self". *Journal of Environmental Psychology*. 3 (1983): 57-83.
- Salikov Alexey, Salikov, Zhavoronkov Alexey. "The Public Realm And Revolution: Hannah Arendt Between Theory And Praxis", *Estudos Ibero-Americanos*, 43/3 (2017): 513-523.
- Shields, Rob. *Places on The Margin*. London: Routledge, 1992.
- Simmel, Goerge. "The Sociology of Space", *Simmel on Culture*. Der., David Frisby, Mike Featherstone. London: Sage Publications, 1997: 137-170.
- Soja, Edward W. *Postmodern Geographies*. London: Verso Books, 1990.
- Terbaş, Özden. Terbaş, "Zihnin Üç İşlevi: Düşleme, Simgeleştirme ve Düşünme", *Psikanalitik Açılımlar Dürüden Düşleme, Simgeden Düşünceye*. , Dder., Özden Terbaş,, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2021: 3-27. , s. 3.
- Thorns, David C. *The Transformation of Cities Urban Theory and Urban Life*. New York: Palgrave Macmillan, 2002.
- Timur, Taner. *Habermas'ı Okumak*. İstanbul: Yordam Kitap, 2017.
- Tokgöz, Erdinç. "Türkiye İktisat Kongresi' mi? İzmir iktisat kongresi' mi? Hangisi doğru?". *HÜ. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 18/1 (2000): 339-349.
- Topinka, Robert J. "Foucault, Borges, Heterotopia: Producing Knowledge in Other Spaces". *Foucault Studies*. 9 (2010): 54-70.
- Vural, Tülin ve Atilla Yücel. "Çağımızın Yeni Kamusal MekanMekânları Olan Alışveriş Merkezlerine Eleştirel Bir Bakış". *itüdergisi/a*. 5/2 (2006): 97-106.
- Yenice, Şirin. "Kamusal Olma' İçeriğinin Kamusal Mekânın Anlamsal ve Kullanımsal Boyutuna Yansıması Üzerine Bir Analiz Çalışması". Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1998.
- Yırtıcı, Hakkı. *Çağdaş Kapitalizmin MekanMekânsal Örgütlenmesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.
- Yükselbaba, Ülker. "Kamusal Alan Modelleri ve Bu Modellerin Bağlamları". *İÜHFMLXVI/2* (2008): 227-272.
- Yükselbaba, Ülker. *Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusalılık İlkesinden, İletişimsel Kamusalığa Geçiş*. İstanbul: XII Levha, 2012.

EXTENDED SUMMARY

TRANSFORMATION OF PUBLIC SPACE AND PUBLICITY

Fatma Süzgün Şahin Ünver, Asst. Prof.
Ankara Hacı Bayram Veli University, fsuzgunsahin@yahoo.com
○ <https://orcid.org/0000-0003-0028-2661>

Apart from their importance in the fields of law and political science, the need to study the concepts of public sphere and publicness in terms of sociology and psychology will continue. The reason for this necessity lies in the dimension of human self-construction, interaction with other people and existence in the face of power. To put it simply, you can only grow with what you have in your land, and you will be deprived of what you lack in that land. Just as a plant is nourished by the soil in which it takes root, and needs soil in order to exist, and contains the characteristics of the soil in which it takes root, so existence needs space in order to realise its being. For space is the place where existence can be staged. The spirit of the place reflects on the being; the being will transform the place with what it receives. The behaviour and dress of individuals in their homes and their behaviour outside their homes are not exactly the same. During the process of socialisation, we learn the behaviours appropriate to our status and roles, and especially when we appear on stages outside the household, we behave as they require and express ourselves with the costumes they require. In short, not only clothing, but also behaviour, gestures and facial expressions, as well as forms of communication, undergo change and transformation. For example, as the Ottoman Empire neared its end, it began to transform classical Ottoman cities with new conceptions of public space in an effort to emulate its contemporaries. Even a casual observer will easily notice the difference between Topkapı Palace and Dolmabahçe Palace. Similarly, Kuleli Military High School and Selimiye Barracks are other examples where change is most evident. Modernisation efforts were not limited to the construction of Western-style public buildings; parks, or National Gardens as they were then called, were created where Muslim and non-Muslim subjects could equally participate in the public sphere. It is important to note that we are dealing with an example of the use of law as a means of creating a sense of belonging and obtaining consent, or more precisely, the use of the zoning and urbanisation dimension of administrative law. Behaviour, ways of sitting and speaking are also shaped by the characteristics of the time in which people live, and people influence each other in the way they do all these things. Just as it is not only the way a favourite film character dresses, but also the way he/she speaks and his/her attitude to life that becomes fashionable and influences people, citizens in public spaces also have such effects on each other, and what is more, they interact without saying a word. This is because the

rules that power does not proclaim, but recognises as valid, become visible in public spaces and are effective in shaping the citizens that power wants. It is perhaps as important to be able to act equally and freely in a park, on the street, in a café or on a university campus, to be able to sit down, to look around, to act according to one's status and role in the clothes one feels comfortable in, is perhaps the more important criterion of freedom than to write provisions on freedom into the constitution. This study will also approach public spaces in this perspective.